Mynd i'r afael â hanfodion iechyd planhigion

TAFLEN GWYBODAETH

Mentrwn ddyfalu bod sicrhau ansawdd y planhigion rydych chi'n eu cynhyrchu yn eithaf uchel ar eich rhestr blaenoriaethau. Ond mae ansawdd yn golygu rheoli iechyd planhigion, ac mae p'un a ydynt wedi'u heintio â chlefydau neu a oes plâu yn amharu arnynt yn effeithio'n fawr iawn ar hynny. Yma, rydym yn archwilio hanfodion iechyd planhigion ac yn rhoi gwybodaeth, awgrymiadau ac adnoddau i chi er mwyn sicrhau bod eich planhigion yn cadw'n iach.

Diogelu planhigion, diogelu bywydau ...

Mae planhigion yn gyfrifol am 80% o'r bwyd rydyn ni'n ei fwyta ac yn cynhyrchu 98% o'r ocsigen rydyn ni'n ei anadlu. Mae'r Sefydliad Bwyd ac Amaeth yn amcangyfrif bod angen i gynhyrchiant amaethyddol gynyddu tua 60% erbyn 2050 er mwyn bwydo poblogaeth fwy. Fodd bynnag, mae planhigion y byd dan fygythiad cyson, ac mae'r amcangyfrifon yn nodi bod hyd at 40% o gnydau bwyd yn cael eu dinistrio bob blwyddyn gan blâu a chlefydau. Gall hyn arwain at brinder bwyd, ac mae'n cael effaith negyddol ar y diwydiant amaeth yn sgil colli cynnyrch ac incwm.

Ond beth sy'n cyfrannu at fygwth iechyd planhigion? Mae bioddiogelwch isel, hylendid gwael planhigion a rheolaeth annigonol ar rywogaethau goresgynnol yn caniatáu lledaenu plâu a chlefydau ar raddfa fawr. Ar yr un pryd, mae masnach ryngwladol a theithio wedi treblu dros y degawd diwethaf, sy'n gallu lledaenu plâu a chlefydau yn gyflym o gwmpas y byd. Mae hyn yn arwain at golli ecosystemau, colledion economaidd sylweddol a methu tyfu cnydau penodol.

Mae epidemigau (a elwir hefyd yn epiffytotigau mewn planhigion) yn digwydd pan mae lefel y clefyd yn cynyddu'n sydyn ac yn ddigon sylweddol i ddinistrio nifer fawr o blanhigion. Mae epidemigau yn digwydd oherwydd unffurfiaeth enetig mewn cnydau ungnwd neu pan fydd nifer fawr o blanhigion brodorol neu blanhigion amaethyddol yn dueddol o gael y clefyd dan sylw (pathogen estron neu straen newydd o'r pathogen gan amlaf).

Yn aml, mae'n amhosib dileu plâu a chlefydau planhigion ar ôl iddynt ymsefydlu, ac mae eu rheoli yn broses ddrud sy'n cymryd llawer o amser. Mae diogelu planhigion rhag plâu a

Ariennir gan Lywodraeth Cymru
Funded by Welsh Government
FARMING connect cyswllt FFERMIO
GARDDWRIAETH HORTICULTURE

chlefydau yn llawer mwy cost-effeithiol na delio ag argyfyngau llawn, felly mae atal yn hanfodol er mwyn osgoi effaith ddinistriol plâu a chlefydau ar amaethyddiaeth, bywoliaeth a diogelwch bwyd.

Diogelu'r amgylchedd ddylai fod yn ffocws allweddol arall. Mae'r Sefydliad Bwyd ac Amaeth yn annog ffyrdd ecogyfeillgar o ddelio â phlâu, fel rheoli plâu yn integredig. Mae lleihau'r defnydd o gemegau gwenwynig wrth ddelio â phlâu yn diogelu'r amgylchedd yn ogystal â pheillwyr, gelynion naturiol plâu, organebau buddiol a'r bobl a'r anifeiliaid sy'n dibynnu ar blanhigion.

Sut mae hyn yn effeithio arnaf i?

Er mwyn gwerthu planhigion o ansawdd uchel, mae angen i chi gynhyrchu planhigion iach. Mae plâu a chlefydau planhigion yn arwain at golledion o ran cynhyrchu a gwerthu.

Fel tyfwr, mae angen i chi allu adnabod y plâu a'r pathogenau a allai effeithio ar eich cnwd. Yna mae angen i chi ddeall sut i drin y plâu a'r pathogenau i sicrhau eich bod yn cael cnwd da ar ddiwedd eich cylch tyfu, a lleihau'r risg o golli cnydau.

"Er mwyn diogelu iechyd planhigion mae ystod o fesurau yn cael eu defnyddio i reoli ac atal plâu, chwyn ac organebau sy'n achosi clefydau rhag ymledu i ardaloedd newydd, yn enwedig trwy ryngweithio dynol fel masnach ryngwladol."

Gadewch i ni edrych ar rai diffiniadau:

- Pla – anifail sy'n achosi difrod i blanhigion e.e. pryfed, cnofilod, nematodau.
- Pathogen – organeb sy'n achosi afiechyd e.e. ffyngau, bacteria, firysau.
- Clefyd – y casgliad o symptomau sy'n cael eu hachosi gan bathogen.
- Anhwylder – problem i blanhigion sy'n cael ei hachosi gan broblem ffisiolegol e.e. rhew.

Oeddech chi'n gwybod bod Defra wedi sefydlu cofrestr risgiau iechyd planhigion? Heddiw, mae'r gofrestr hon yn rhestru dros 1,000 o wahanol blâu a phathogenau sy'n fygythiad posibl i gnydau neu i amgylchedd naturiol y DU. Ydych chi'n gwybod pa blâu a phathogenau sy'n peri'r risg fwyaf i'ch cnydau? Fyddech chi'n gallu eu hadnabod?

Mae Porth Gwybodaeth Iechyd Planhigion y DU yn rhoi gwybodaeth am blâu a chlefydau planhigion, gan gynnwys asesiadau risg, dolenni i wefannau eraill o ddiddordeb a gwybodaeth am wasanaethau a dulliau rheoli iechyd planhigion sy'n cael eu darparu gan y llywodraeth.

O ble mae clefydau a phlâu yn dod?

Oherwydd bod y tymheredd yn codi, mae mwy o blâu planhigion yn ymddangos yn gynharach yn y flwyddyn ac mewn lleoedd nad ydynt wedi'u gweld erioed o'r blaen. Mae newid hinsawdd hefyd yn bygwth lleihau nid yn unig nifer y cnydau, gan ostwng cynhyrchiant, ond hefyd eu gwerth maethol. Ni ddylem anghofio am y pryfed buddiol, sy'n hanfodol er lles iechyd planhigion - er mwyn peillio, rheoli plâu, sicrhau iechyd y pridd ac ailgylchu maethynnau – fodd bynnag, mae niferoedd pryfed wedi gostwng 80% yn ystod y 25-30 mlynedd diwethaf.

Dyma rai enghreifftiau o'r hyn sy'n gallu achosi i blâu a chlefydau ymledu:

- Gwynt e.e. clefyd coed ynn
- Gwasgariad trwy law a dafnau glaw e.e. clwy tatws
- Dŵr pridd a dyfrhau e.e. clefyd tampio Pythium
- Stoc wedi’i heintio
- Anifeiliaid sy’n trosglwyddo clefydau e.e. llyslau sy’n trosglwyddo firysau
- Mewnforion rhyngwladol e.e. paledau pren, ffrwythau

Beth gellir ei wneud i leihau'r effaith ar iechyd planhigion?

Mae gan bawb ran i'w chwarae er mwyn lleihau effaith plâu a chlefydau. Mae'n bwysig addysgu'r cyhoedd am y risgiau cysylltiedig â symud planhigion a chynnyrch planhigion – a allai gynnwys plâu a chlefydau – ar draws ffiniau. Dylai defnyddwyr hefyd fod yn ofalus wrth brynu cynnyrch planhigion ar-lein a thrwy wasanaethau post sy’n gallu osgoi rheolaethau ffytoiechydol.

Gall tyfwyr gymryd camau i ddiogelu eu cnydau rhag plâu a chlefydau trwy ddeall y risgiau i'w cnydau a'u monitro'n rheolaidd. Gall plâu gael eu hatal rhag ymledu drwy ddefnyddio hadau ac eginblanhigion heb blâu sydd wedi’u hardystio yn unig, a thrwy adrodd yn rheolaidd am achosion o blâu ar ddaliadau. Gellir rhoi arferion rheoli plâu eco-gyfeillgar ar waith, gan gynnwys y rheini sy'n seiliedig ar ddulliau biolegol nad ydynt yn lladd peillwyr, na phryfed ac organebau buddiol.

Gall masnach gynyddu'r risg bod plâu a chlefydau planhigion yn ymledu, felly er mwyn gwneud masnach yn ddiogel, mae'n bwysig gweithredu’r safonau a’r arferion rhyngwladol o ran iechyd planhigion. Mae hyn yn lleihau effaith negyddol plâu a phaladdwyr ar iechyd pobl, yr economi a'r amgylchedd. Mae hefyd yn ei gwneud hi'n haws rheoli ac atal plâu a chlefydau rhag ymledu heb sefydlu rhwystrau diangen i fasnach.

Beth sy'n lleihau'r tebygolrwydd o epidemigau?

gwydnwch yn erbyn clefydau planhigion a phlâu

lleihau’r achosion

lleihau graddfa'r effaith

Bioddiogelwch
(monitro,
mewnforio)

planhigion
mathau
ag imiwnedd
sy’n rheoleiddio
gwrthsefyll

rheoli
gyda

hwsmonaeth
a glanweithdra
bioladdwyr
gallu

Ariennir gan
Lywodraeth Cymru
Funded by
Welsh Government

FARMING connect
cyswllt FFERMIO
GARDDWRIAETH HORTICULTURE

Sut mae deddfwriaeth yn chwarae rhan?

Os ydych chi'n mewnforio neu'n allforio eich cynnyrch yna bydd angen i chi ddeall y ddeddfwriaeth ar iechyd planhigion, sy'n rheoli mewnforio a symud rhai planhigion, hadau a deunydd organig fel pridd, ffrwythau, tatws, llysiau, blodau wedi'u torri, dail a grawn.

I wneud pethau ychydig yn fwy cymhleth, mae mesurau rheoli yn amrywio yn ôl y rhywogaeth, ond gallent gynnwys yr angen am ddosbarthiad nwyddau, tystysgrifau ffytoiechydol, pasbort planhigion a/neu archwiliad. Mae'n bwysig eich bod chi, fel tyfwr, yn deall y ddeddfwriaeth sy'n berthnasol i chi a'ch bod yn ymwybodol o bethau fel pasbortau planhigion a sut mae cael pasbortau planhigion a thystysgrifau ffytoiechydol.

Mae Iechyd Planhigion yn fater wedi'i ddatganoli i Gymru o dan Ddeddf Iechyd Planhigion 1967 (fel y'i diwygiwyd). Mae Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda'r Asiantaeth Iechyd Anifeiliaid a Phlanhigion (APHA), yr Arolygiaeth Iechyd Planhigion a Hadau (PHSI) a Cyfoeth Naturiol Cymru (CNC).

Mae Pasbortau Planhigion yn sicrhau y gellir olrhain planhigion a chynnyrch planhigion drwy gydol y gadwyn gyflenwi, sy'n hanfodol er mwyn cynnal bioddiogelwch. Mae Pasbort Planhigion yn label swyddogol ar gyfer symud planhigion a chynnyrch planhigion rheoledig yn yr UE. Mae'n sicrhau cydymffurfiaeth â'r holl ofynion o ran iechyd planhigion ar gyfer y cynnyrch planhigion neu blanhigion perthnasol, er enghraifft, nad yw'n cynnwys plâu a chlefydau penodol.

Ond beth yw'r gwahaniaeth rhwng Pasbort Planhigion a Thystysgrif Ffytoiechydol? Mae tystysgrif ffytoiechydol yn dystysgrif fyd-eang sy'n cael ei defnyddio at ddibenion bioddiogelwch ac mae'n angenrheidiol ar gyfer planhigion a chynnyrch planhigion rheoledig sy'n cael eu mewnforio i'r DU o drydydd gwledydd (nad ydynt yn yr UE) neu sy'n cael eu hallforio o'r DU i drydydd gwledydd. Caiff Tystysgrifau Ffytoiechydol eu cyflwyno gan yr APHA.

Mae Pasbort Planhigion ar gyfer symudiadau mewnol o fewn yr UE yn unig ac maent yn labeli penodol i'r UE. Maent yn cael eu cyflwyno gan weithredwyr awdurdodedig (rhoddir awdurdodiad gan yr awdurdod cymwys). Nid yw'r rhestr o blanhigion a chynnyrch planhigion y mae angen Tystysgrif Ffytoiechydol ar eu cyfer yr un fath â'r rhestr y mae angen Pasbort Planhigion ar eu cyfer.

Adnoddau

Porth Iechyd Planhigion

I gael rhagor o wybodaeth am y pwnc hwn, ewch i'r Porth Iechyd Planhigion, a defnyddio'r adnoddau sydd ar gael yno: https://planthealthportal.defra.gov.uk/

Mae'r Porth Iechyd Planhigion yn rhoi gwybodaeth am blâu a chlefydau planhigion, gan gynnwys asesiadau o risg, dolenni i wefannau eraill o ddiddordeb a gwybodaeth am reoli a gwasanaethau iechyd planhigion sy'n cael eu darparu gan y llywodraeth.

Cofrestr Risg Iechyd Planhigion y DU

Sefydlwyd a chynhelir Cofrestr Risg Iechyd Planhigion y DU gan Defra. Mae'n offeryn i'r llywodraeth, diwydiant a rhanddeiliaid flaenoriaethu gweithredu yn erbyn plâu a chlefydau sy'n bygwth ein cnydau, ein coed, ein gerddi a chefn gwlad.

Gwefannau

Gwnewch yn siŵr eich bod yn edrych ar gyngor y DU, mae gan wahanol wledydd

wahanol glefydau, gwahanol rywogaethau lletyol, a gwahanol driniaethau a ganiateir.

Clefydau coed https://www.gov.uk/guidance/find-a-specific-tree-pest-or-disease Planhigion addurnol https://www.rhs.org.uk/advice/plant-problems/diseases-disorders

AHDB Horticulture (Wedi dod i ben ond mae gwybodaeth yn cael ei harchifo ac ar gael i'w defnyddio)

Ffynonellau y gellir tanysgrifio iddynt:
The Horticultural Trade Association (HTA)
Horticulture Week

Llyfrau:

RHS Pests and Diseases, Pippa Greenwood ac Andrew Halstead
Collins. Pests, diseases and disorders of garden plants, 4ydd arg., Stefan Buczacki a Keith Harris

Gwasanaethau ymgynghori:

ADAS: Crop disease management

ADAS: Pest management

FERA Plant Clinic

Forest Research Tree Health Diagnostic and Advisory Service

Beth ydyn ni wedi’i ddysgu?

- Mae amcangyfrifon yn nodi bod hyd at 40% o gnydau bwyd yn cael eu dinistrio bob blwyddyn gan blâu ac afiechydon. Mae bioddiogelwch gwael, hylendid planhigion gwael a methu rheoli rhywogaethau goresgynnol yn caniatáu i blâu a chlefydau ymledu ar raddfa fawr.
- Mae defnyddio cyn lleied o gemegion fel paladdwyr a chwynladdwyr â phosibl wrth ddelio â phlâu yn diogelu'r amgylchedd yn ogystal â pheillwyr, gelynion naturiol plâu, rhywogaethau buddiol a phobl.
- Mae Defra wedi sefydlu cofrestr risgiau iechyd planhigion. Heddiw, mae’r gofrestr hon yn rhestru dros 1,000 o wahanol blâu a phathogenau sy'n fygythiad posibl i gnydau neu'r amgylchedd.
- Defnyddiwch yr adnoddau sydd ar gael ar y Porth Iechyd Planhigion a Chofrestr Risgiau Iechyd Planhigion y DU.
- Ystyriwch sut gallai plâu a chlefydau effeithio ar eich busnes. Gwnewch yn siŵr eich bod yn cael cyngor am fonitro, diagnosio a thrin plâu a chlefydau, a'ch bod yn cael yr wybodaeth ddiweddaraf am ddeddfwriaeth.
- Mae pasbort planhigion ar gyfer symud mewnol o fewn yr UE yn unig, fe'u cyflwynir gan weithredwyr awdurdodedig (rhoddir awdurdodiad gan yr awdurdod cymwys).
- Mae tystysgrif ffytoiechydol yn dystysgrif fyd-eang a ddefnyddir at ddibenion

bioddiogelwch, ac mae'n angenrheidiol ar gyfer planhigion a chynnyrch planhigion rheoledig sy’n cael eu mewnforio i'r DU o drydydd gwledydd neu sy’n cael eu hallforio o'r DU i drydydd gwledydd.